

WHAT IS THE FUTURE OF CASH: CAN WE DO WITHOUT IT IN THE NEAR FUTURE?

Ilja Skaunic¹²

Abstract

Cash is a payment tool whose importance is gradually decreasing. But the speed of decline is in different countries different and the economic and social impacts of restriction of cash are different in different countries. The aim of the paper is to contribute to the discussion on this issue, which is very important for many entities - central banks, commercial banks, retailers and – last but not least - for citizens. Therefore, the paper compares current trends in cash development in the states, which are given as an example of economies pointing to a cashless society with states that are among developed economies, but cash play a more prominent role in them. The basic method of the paper is the comparison of statistical data and their confrontation with earlier researches in this area and with the opinions of authors from the central banks and independent economists. The contribution confirms that a cashless society, or rather a less-cash society, is a likely result of current trends, but also concludes that this situation will not occur in the prevailing majority of economies in the foreseeable future.

Keywords

Cash, Banknotes, Coins, Cashless Society, Less-Cash Society

I. Úvod

Hotovost je platební prostředek, jehož význam ve všech vyspělých ekonomikách postupně klesá. S ohledem na národní zvyklosti a odlišnosti je tempo poklesu oběživa jako ekonomické kategorie, která zahrnuje veškeré hotové peníze v oběhu v ekonomice mimo centrální banku v různých státech různé. To ale také znamená, že v různých státech se různě projevují nejen ekonomické, ale i sociální dopady omezování hotovosti. V současné době existuje celá řada prací autorů z různých centrálních bank i akademické sféry, které se touto problematikou zabývají. Jako přímý důsledek toho, že v některých státech dochází k významnému poklesu využívání oběživa, se objevují i úvahy o tom, jak by tato zcela nová situace, kdy by oběživo nadále ve významném měřítku nesloužilo nejen jako zprostředkovatel směny, ale ani jako uchovatel hodnoty ovlivnila nejen banky, korporace a podnikatele obecně, ale i běžného občana.

Problematika oběživa se dotýká mnoha subjektů. Centrální banky, které jsou v naprosté většině států zodpovědné za plánování množství oběživa, za logistiku jeho distribuce a také za fyzický stav („čistotu“) hotových peněz v oběhu jsou také ve většině případů i nositeli nákladů spojených s výrobou, oběhem a likvidací oběživa. Komerční banky zajišťují pro své klienty dostatek hotovosti na svých pokladnách. Jejich zájmem je uspokojit potřebu klientů v oblasti hotovosti – současně se ale snaží nabídnout klientům v maximální míře alternativní řešení. Hotovost je totiž pro banku značně nákladná na dopravu, zpracování a ostrahu, navíc hotovost u klienta nepřináší bance žádný efekt na rozdíl od peněz na klientově účtu, které jsou využitelné jako zdroj pro další bankovní aktivity. Tato snaha banky vede ke dvěma důsledkům – jednak

¹ Czech National Bank, Nádražní 4, 70200 Ostrava, Czech Republic E-mail: ilja.skaunic@cnb and Silesian University in Opava, School of Business Administration in Karvina, Univerzitní nám. 1934/3.733 40 Karviná, Czech Republic, E mail: skaunic@opf.slu.cz

² Veškeré názory a závěry publikované v tomto příspěvku jsou osobní názory autora a nejsou oficiálními názory České národní banky.

What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

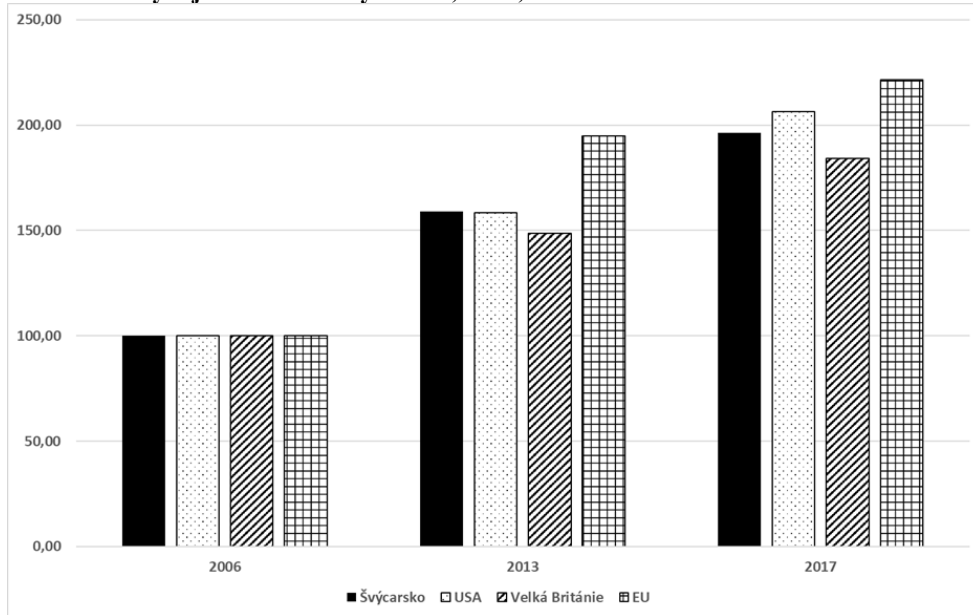
k tomu, že stále více bankovních poboček neposkytuje hotovostní služby, jednak k tomu, že všechny banky ve větší nebo menší míře outsourcují hotovostní operace zpracovatelům hotovosti, tzv. CIT společnostem (z anglického Cash In Transit). Tyto společnosti v některých státech přebírají z pověření centrálních bank jejich aktivity v oblasti práce s hotovostí, zejména úschovu zásob peněz, jejich zpracování a distribuci komerčním bankám. Z retailových společností jsou největšími uživateli hotovosti obchodní řetězce, které i přes značný nástup bezhotovostních způsobů placení stále značnou část svých tržeb získávají v hotovostní formě. V neposlední řadě pak je třeba zmínit občana jako konečného uživatele hotovosti. Statistiky dokazují, že přestože existují lidé, kteří hotovost prakticky nepoužívají (už i kávu z automatu si u největší české společnosti provozující tato zařízení koupí 30 % zákazníků bezkontaktní platební kartou), stále jsou lidé, kterým by úplné zrušení hotovosti přineslo značné problémy.

Hlasy o tom, že je hotovost překonaná se v posledním období objevují nejen v zahraničí, ale i v Česku. Nejčastěji se přitom objevuje odkaz na některé skandinávské země, především Švédsko. V následujících kapitolách proto bude proveden především rozbor současné situace ve třech skandinávských zemích (Švédsko, Norsko a Dánsko), které stále používají svoji samostatnou měnu, bude provedeno porovnání jejich situace se situací v Česku a zároveň bude provedeno i srovnání se státy (resp. měnovými oblastmi), jejichž měny slouží jako rezervní měny v celosvětovém měřítku (USA, Velká Británie, Švýcarsko a eurozóna). Ze závěru příspěvku pak vyplyne závěr, zda (a kdy) můžeme očekávat výraznější omezení hotovosti v našich domácích podmínkách.

II. Srovnání vývoje množství oběživa ve vybraných státech

V následujících obrázcích je znázorněn vývoj množství oběživa v Česku, třech skandinávských zemích a čtyřech zemích (resp. třech zemích a jedné měnové oblasti), jejichž měny se v širokém měřítku používají i za hranicemi. Ke srovnání různých měnových oblastí je možné použít několik přístupů. Jedním z nich je přepočítání na jednu měnovou jednotku. V případě statistik Evropské centrální banky (dále jen ECB) se nejčastěji používá euro, statistiky Bank for International Settlement se sídlem v Basileji (dále jen BIS) používají k tomuto účelu US dolar. Druhá možnost je abstrahovat od kurzových přepočtů, které mohou zejména v delším časovém období vést ke značnému zkreslení konečných výsledků a zvolit jeden rok jako výchozí, od něhož se pak počítá procentuální změna v dalších letech. Tento postup byl zvolen i v tomto příspěvku. S ohledem na dostupnost statistických dat a rozdílnost ve vývoji v jednotlivých datových řadách byly státy rozděleny do tří skupin.

Obrázek 1 Vývoj oběživa ve Švýcarsku, USA, Velké Británii a eurozóně 1996 = 100

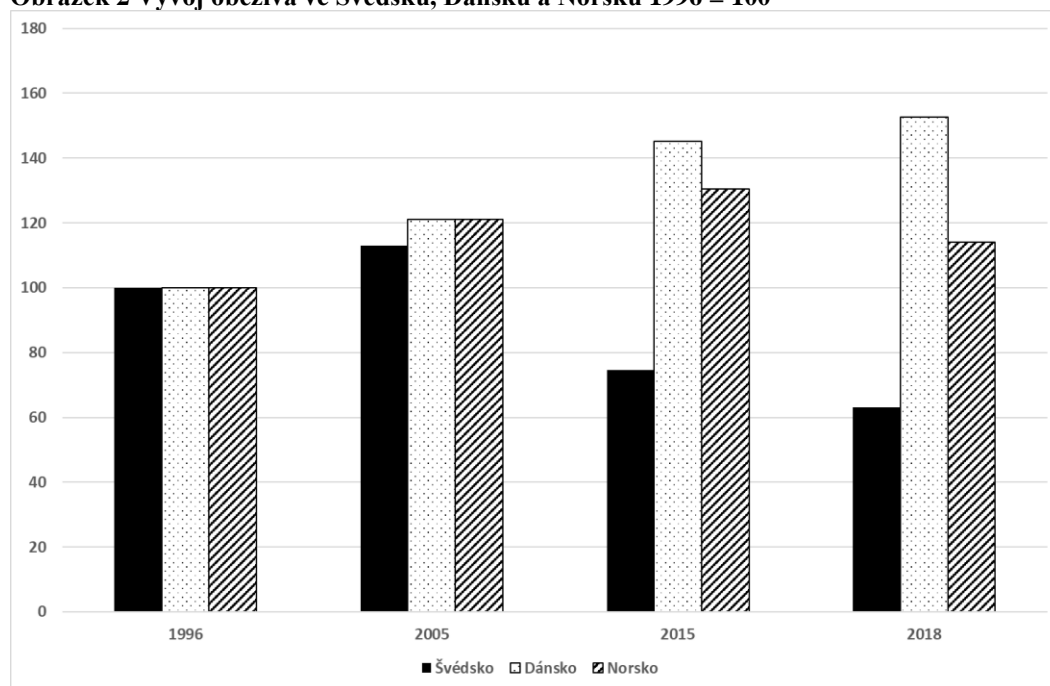
Zdroj: ECB (2019), BIS (2019), vlastní zpracování

Obrázek č. 1 ukazuje vývoj ve čtyřech zemích, u nichž by se dalo předpokládat, že využívání nejmodernějších technologií ve finančním sektoru spolu s přístupem obyvatelstva k moderním platebním prostředkům, které mají tradici v používání již z druhé poloviny minulého století, povede k poklesu využívání hotovostí. Opak je ale pravdou. Množství oběživa vzrostlo jen za posledních deset let v každé z nich cca dvakrát. Vysvětlení může být mimo jiné v tom, že všechny tyto měny jsou v široké míře používány v zahraničí. Federal Reserve System odhaduje (Judson, 2017), že přibližně 60 % všech dolarových bankovek obíhá v zahraničí, přičemž u nominálu 100 USD je to až 75 % v celkové hodnotě okolo 900 mld. USD – více než polovina oběživa USA tedy obíhá mimo území Spojených států, přičemž odhadnout, zda nárůst množství bankovek pokrývá domácí poptávku nebo zahraniční prakticky není možné odhadnout. Podle údajů uvedených v publikaci Evropské centrální banky (ECB, 2017) přibližně 350 mld euro, tedy asi čtvrtina celkové emise v roce 2017 je v držení rezidentů mimo eurozónu. Velmi podobné informace je možné zjistit při studiu chování švýcarské měny. V roce 2015 se podle studie zveřejněné na konferenci pořádané v Bundesbank přede dvěma lety bankovka s největším nominálem 1000 CHF podílela na objemu oběživa ve Švýcarsku 62 % (Assenmacher, Seitz a Tenhofen, 2017). Zatímco počátkem osmdesátých let minulého století činil podíl těchto bankovek v držení mimo švýcarské rezidenty cca 50 %, před koncem století klesl tento podíl na cca 30 %, ale po finanční krizi v roce 2008 se zvýšil v důsledku zájmu zahraničních investorů o švýcarský frank jako o bezpečnou a stabilní měnu na 70 %.

Obrázek č. 2 znázorňuje vývoj ve skandinávských státech, které používají své národní měny. Všechny tři bývají uváděny jako příklad ekonomik, směřujících k bezhotovostní společnosti (nejčastěji se používá výraz cashless economy, nebo také cashless society). Z údajů uvedených v obrázku lze ale vyčíst, že vývoj v každém státě je poněkud odlišný. Švédsko a Norsko oficiálně vyhlásily snahu o zřízení e-měny, která má doplnit a případně nahradit stávající bankovky a mince

What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

Obrázek 2 Vývoj oběživa ve Švédsku, Dánsku a Norsku 1996 = 100

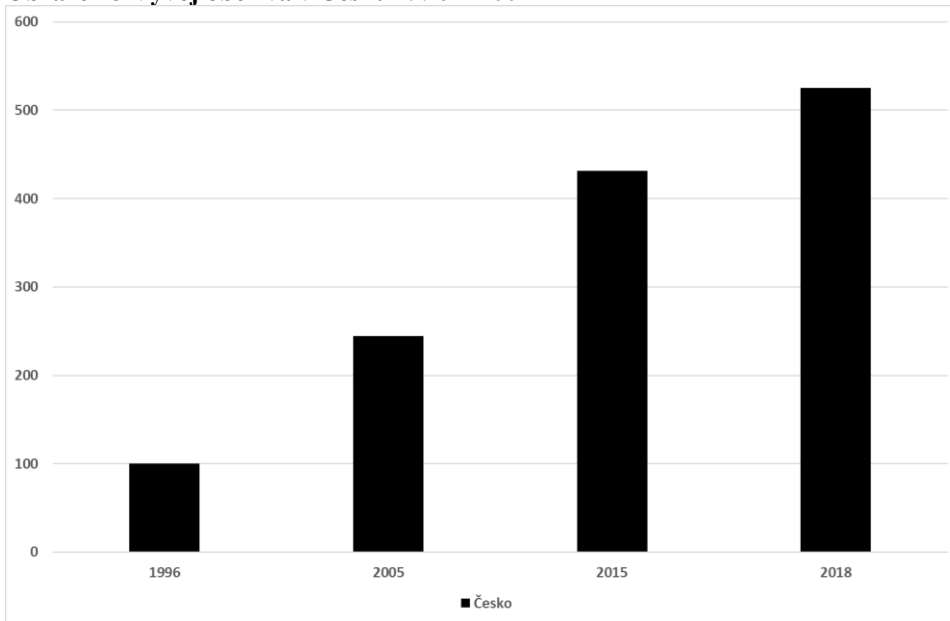

Zdroj: ECB (2019), Norges Bank (2019), vlastní zpracování

v jejich fyzické podobě. Podrobnosti budou uvedeny v následující kapitole. Dánsko sice také patří ke státům, které intenzivně posiluje elektronické formy platebního styku, dopad na množství hotových peněz v oběhu ale není takový jako u jeho severních sousedů. Z grafu je zřejmé, že nejdále v náhradě hotovosti jinou formou placení je Švédsko, které snížilo v průběhu posledních šesti let objem hotovosti na polovinu.

Obrázek č. 3 ukazuje na vývoj v Česku. Množství oběživa neustále roste konstantním tempem od vzniku české měny v roce 1993. Z původních cca 20 mld. CZK dosáhlo v loňském roce úroveň vyšší než 600 mld. CZK. Stablní nárůst byl narušen jen krizovými obdobími v devadesátých letech minulého století a pak v době finanční a ekonomické krize po roce 2008. Nárůst oběživa by byl ještě větší, pokud by zejména v retailové oblasti nedocházelo k masivnímu nárůstu bezhotovostních způsobů placení. Češi jsou minimálně v Evropě průkopníky využívání bezkontaktního způsobu placení a jsou velmi aktivní v přijímání nových forem placení, které jim úvěrové instituce a ostatní účastníci platebních systémů nabídnou.

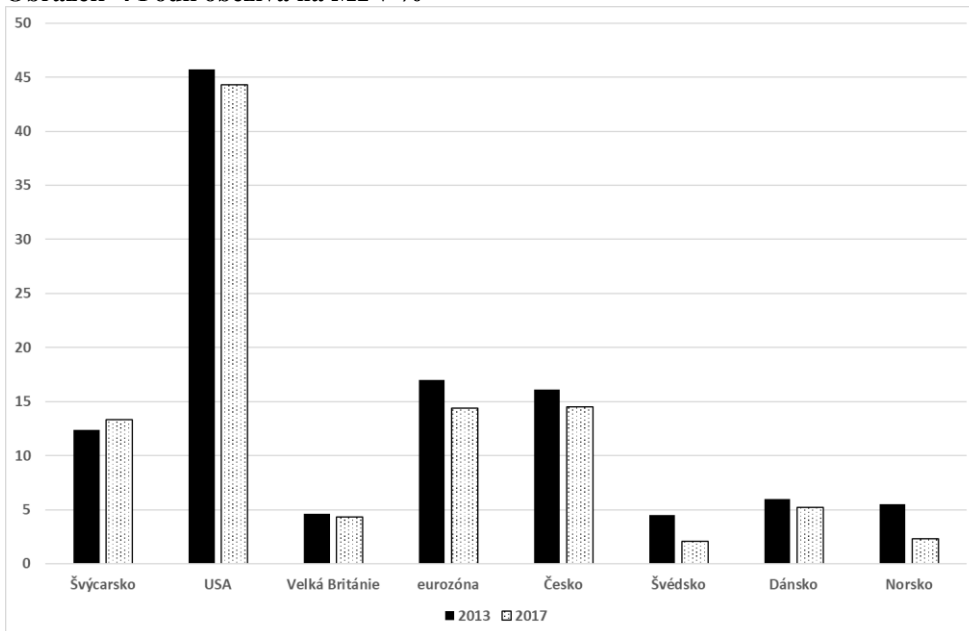
Obrázek 3 Vývoj oběživa v Česku 1996 = 100

Zdroj: ECB (2019), vlastní zpracování

Závěry, které je možno učinit z porovnání prvních tří obrázků potvrzuje i interpretace obrázku č. 4, který ukazuje vývoj podílu oběživa na hodnotě měnového agregátu M1. Jak je známo, tento agregát

Obrázek 4 Podíl oběživa na M1 v %

Zdroj: ECB (2019), BIS (2019), Norges Bank (2019), vlastní zpracování

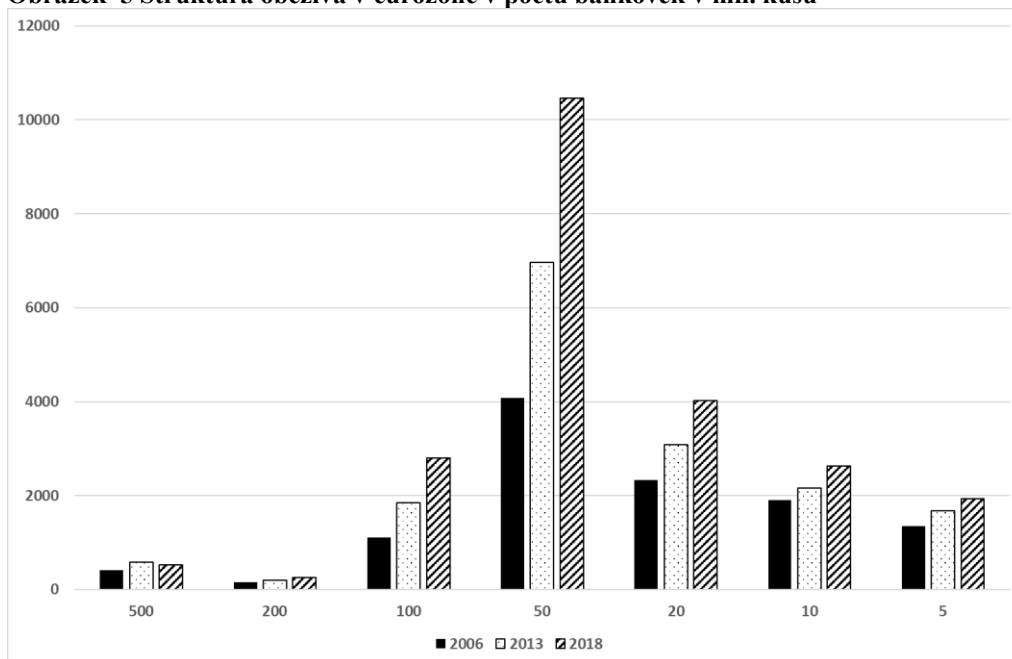
(anglicky také narrow money) je tvořen jednak oběživem a dále pak penězi na viděnou. Jestliže tedy obyvatelstvo a podnikatelé přesunou své volné peněžní prostředky z bankovek a mincí na bankovní účty, projeví se to, pokud je tato změna masivní, na snížení výše uvedeného podílu. Přesně tento posun je možné vysledovat u dvou států, které v uplynulých letech významně snížily výši oběživa – u Švédska a Norska.

III. Srovnání vývoje struktury oběživa v posledních pěti letech v eurozóně , Skandinávii a Česku

V následujících obrázcích budou uvedeny údaje, charakterizující vývoj oběživa z pohledu jeho struktury. Pouhé porovnání objemu oběživa v časové řadě totiž nemusí dát dostatečnou odpověď na otázku, co je příčinou tohoto vývoje. Jak už bylo naznačeno při hodnocení vývoje rezervních měn, mnohdy je celková hodnota ovlivněna vývojem jednoho nebo dvou nominálů, přičemž chování obyvatelstva a podnikatelské sféry k ostatním nominálům může být zcela jiné. Porovnáván je stav v roce 2013 se stavem v roce 2018, pokud nebyla data za rok 2018 k dispozici, je využito posledně známých dat za rok 2017.

Na obrázku č. 5 je znázorněn vývoj struktury eurooběživa v posledních pěti letech. Evropská centrální banka vydala v listopadu 2017 studii nazvanou „The use of cash by households in the euro area“ (Esselink, Hernandez, 2017). Byla založena na rozsáhlém průzkumu zvyklostí obyvatel všech členských zemí eurozóny, který proběhl v roce 2016. Vyplývá z ní, že hotovost je stále velmi často využívaným platebním nástrojem. Pokud jde o počet transakcí, 79 % z nich proběhlo v hotovosti, což představovalo 54 % celkové hodnoty plateb. Pokud jde o platební karty, těmi bylo provedeno 19 % transakcí, které představovaly 39 % jejich hodnoty. Výsledky se samozřejmě lišily v závislosti na tom, ve které zemi byly otázky kladeny. Jižní Evropa, Německo, Rakousko a Slovinsko vykázalo více než 80 % využití hotovosti, zatímco v Holandsku, Estonsku a Finsku se její podíl pohyboval okolo 50 %. Z dalších výsledků vyplynulo, že muži používají hotovost častěji než ženy a že starší lidé ji preferují více než mladá generace. Zajímavé také je, že na otázku, který platební prostředek lidé preferují častěji odpovídali, že dávají přednost kartám před hotovostí. To ovšem lze vysvětlit

Obrázek 5 Struktura oběživa v eurozóně v počtu bankovek v mil. kusů

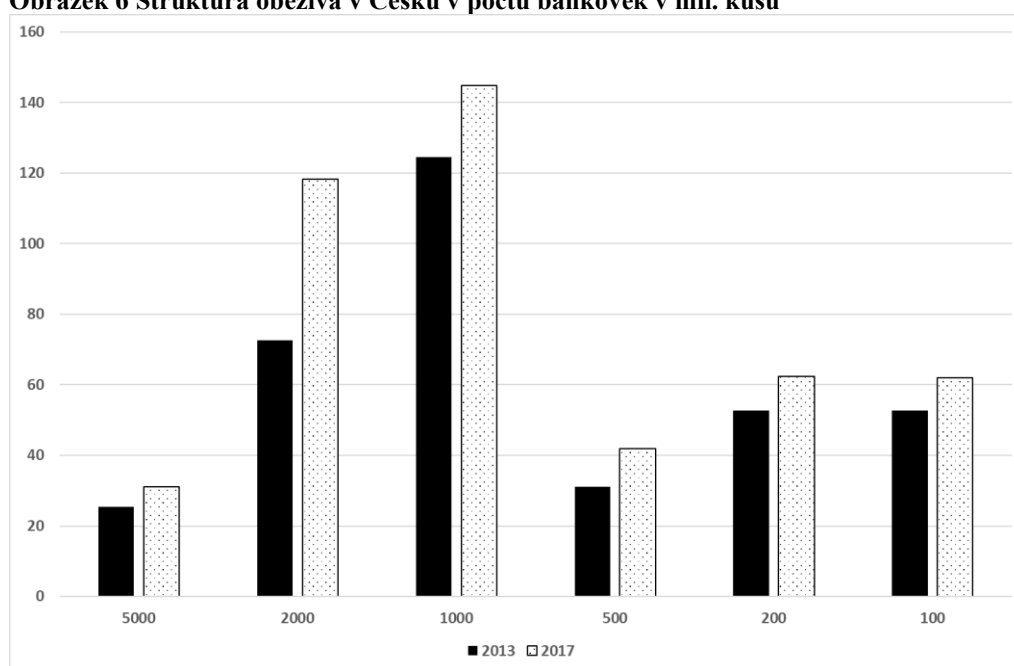
Zdroj: ECB (2019), vlastní zpracování

určitým sociálním aspektem takovýchto průzkumů. Dvě třetiny plateb lidé provádí v částkách do 15 eur a pouze 8 % jich je vyšších než 50 eur, přičemž vyšší částky lidé platí kartami a drobnější mincemi nebo malými bankovkami. Při odpovědi na otázku si pak vybavili spíše větší platby a zapomněli na množství malých, pro ně v tu chvíli méně důležitých plateb. Jiným poznatkem z výše uvedeného průzkumu je skutečnost, že hotovost v eurozóně stále slouží jako uchovatel hodnoty. V roce 2008 ECB odhadovala, že jedna třetina bankovek v oběhu slouží

jako uchovatel hodnoty. S ohledem na to, že od roku 2008 množství bankovek v oběhu rostlo rychleji než soukromá spotřeba a s přihlédnutím k nízkým úrokovým sazbám lze předpokládat, že tento podíl je v současnosti ještě vyšší.

Na obrázku č. 5 je zřetelně vidět, že nejpopulárnější bankovkou v eurozóně je nominál 50 EUR (což mimochodem koresponduje se skutečností, že v Česku tuto roli hraje nominál 1000 CZK, následována nominálem 2000 CZK). Bankovky o nominálu 500 EUR a 200 EUR představují co do množství bankovek pro oběh zanedbatelné množství. Hodnotově ale tyto dvě pro platby prakticky nepoužívané bankovky představují cca čtvrtinu objemu všech bankovek v oběhu. To je jednou z příčin zastavení emise bankovek nominálu 500 EUR od jara roku 2019, protože existuje silné podezření na zneužívání vysokých nominálů bankovek v nelegálních transakcích. Restrikce jakéhokoliv oběživa centrální autoritou je zásah do osobní svobody jednotlivců. Ale svoboda nemůže být chápána absolutně. Dle některých názorů normální společnost nepotřebuje bankovky 1000 CHF, 500 EUR nebo 100 USD. Nepotřebuje svobodu platit v hotovosti věci za tisíce, ale potřebuje méně kriminality, méně korupce, krácení daní a terorismu (Sands, 2017).

Obrázek 6 Struktura oběživa v Česku v počtu bankovek v mil. kusů

Zdroj: ECB (2019), vlastní zpracování

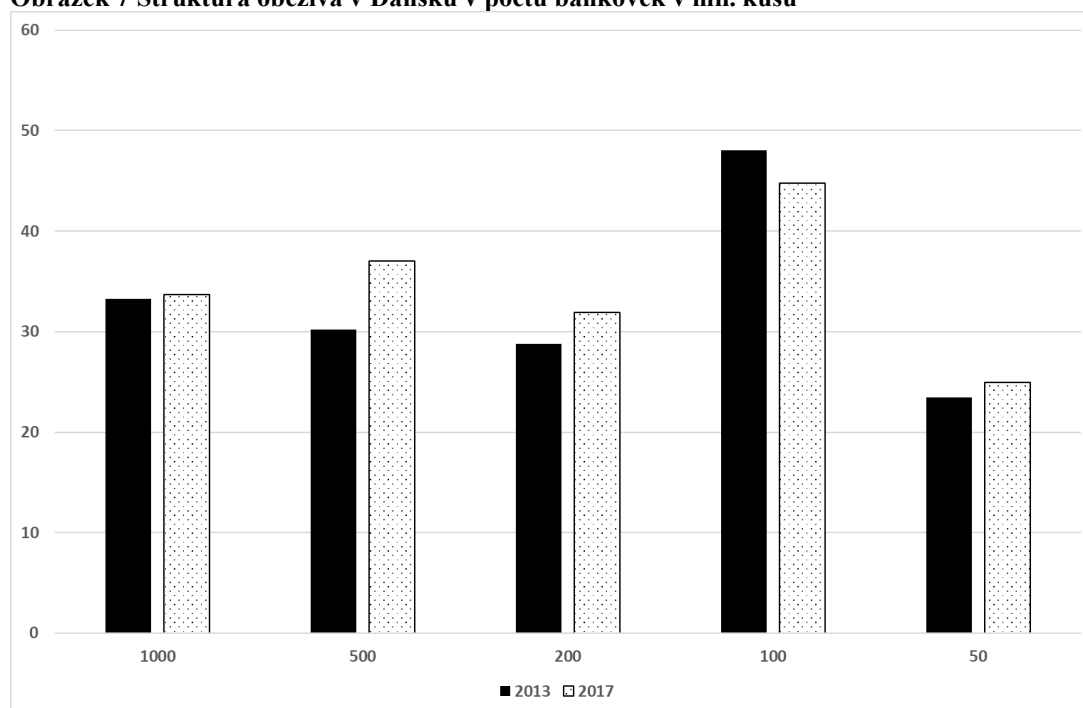
Na obrázku č. 6 je zobrazen vývoj struktury hotovosti v Česku. S ohledem na absolutní růst hotových peněz v oběhu v období od zavedení samostatné české koruny došlo v minulosti k radikálním zásahům do struktury bankovek a mincí. Byly zcela zrušeny tzv. hliníkové mince, tedy mince haléřových nominálů. Mimochodem – v eurozóně bylo v pozmeněné podobné opatření přijato pouze v několika málo zemích, jen některé země omezily aktivní emisi mincí v hodnotě jeden a dva eurocenty (tedy do hodnoty cca 50 haléřů). Postupně byly zrušeny i bankovky o nominálu 20 CZK a 50 CZK, přičemž (na rozdíl Švédska a Norska, jak bude uvedeno dále) doba k jejich výměně byla stanovena na řadu let. Přesto se i po ukončení prekluzní lhůty stále objevují požadavky na jejich výměnu. Jak je z obrázku vidět, nejfrekventovanější bankovkou je stále bankovka 1000 CZK, následovaná bankovkou 2000 CZK. Posledně jmenovaná bankovka byla vydána dodatečně s odstupem několika let právě proto, aby snížila náklady na enormní požadavky trhu na tisk nových bankovek poloviční hodnoty. Veřejností zpočátku nebyla moc příznivě přijata a např. důchodci ji odmítali v hotovostně vyplácených penzích z obav o přijetí falza, které by představovalo příliš velký podíl na jejich pravidelném příjmu. Bankovky nízkých nominálních hodnot jsou v oběhu

What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

vytlačovány používáním bezkontaktních platebních prostředků. Pokud jde o bankovku nominálu 5000 CZK, její použití v běžném platebním styku je minimální. Poslední masová poptávka po větším množství těchto bankovek nastala v roce 2008 po pádu banky Lehman Brothers, kdy si ji ve velkém vybírali klienti, kteří měli v bankách vklady nad pojištěný limit, nebo kteří neměli své vklady pojištěné a potřebovali si uschovat svou hotovost v trezorech nebo bankovních schránkách.

Obrázek č. 7 ukazuje situaci ve vývoji struktury oběživa v Dánsku. Dánsko je zemí, ve které na rozdíl od předpokladů, které mohou být vyvozovány po přečtení některých diskuzí ve víceméně odborných časopisech, nevykazuje tendence k výraznému omezování hotovosti. Stejně tak by bylo možné předpokládat, že v Dánsku bude docházet k omezování hotovosti s ohledem na to, že jde o zemi s vysoce vyvinutým systémem elektronické komunikace státu vůči občanům a že Dánové jsou dlouhodobě na čele využívání elektronických platebních prostředků. Možná právě tato stabilita v dlouhodobém měřítku je příčinou toho, že ani v oběživu nedochází k radikálním změnám. Výše

Obrázek 7 Struktura oběživa v Dánsku v počtu bankovek v mil. kusů

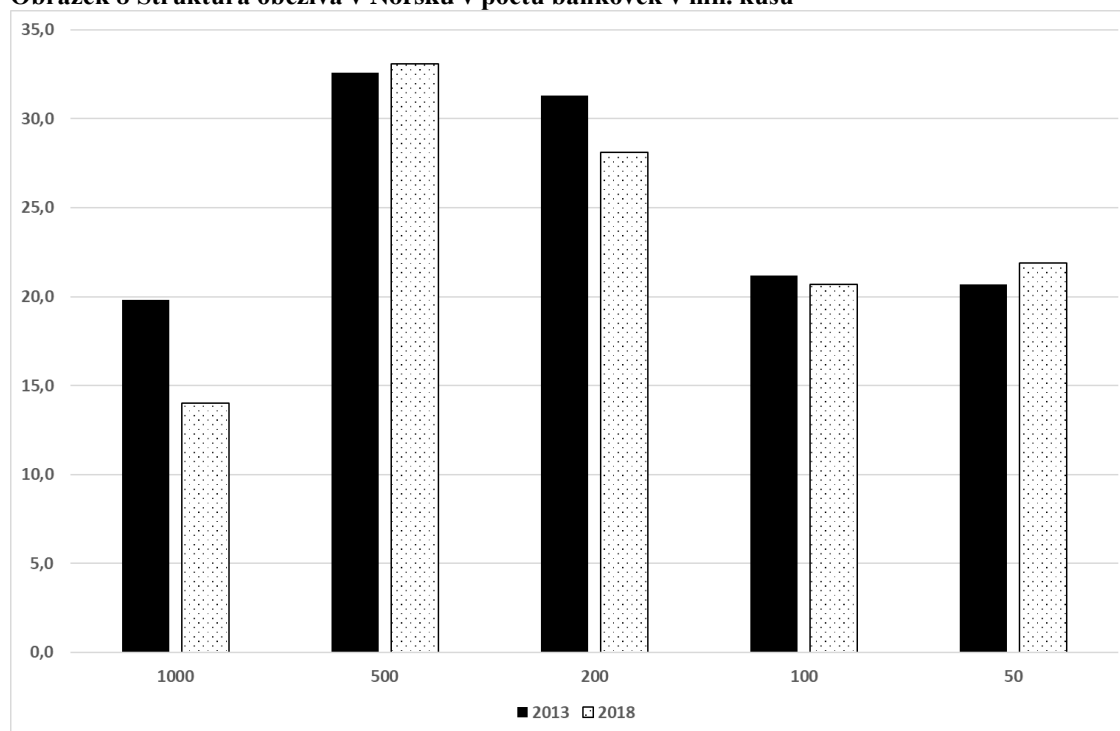
Zdroj: ECB (2019), vlastní zpracování

oběživa se v posledních letech stabilizovala na úrovni cca 70 mld. DKK, poměr oběživa k agregátu M1 je také stabilní, nedochází ani k výrazným výkyvům v podílu jednotlivých nominálů na celkovém počtu bankovek v oběhu. Dánsko je možné uvést jako typický příklad státu, ve kterém byla veškerá péče o oběh bankovek a mincí převedena z pověření centrální banky na soukromé společnosti, takže hotovost, která je účetně převáděna z centrální banky na komerční banky fyzicky přechází ze soukromých depotů na jednotlivé komerční banky, což nemá přímý vliv na objem oběživa, v debatách o dalším směřování forem plateb to ale vytváří určitou konkurenční výhodu pro soukromý sektor.

Jiná situace je v jednom ze severních sousedů Dánska, v Norsku, jak ukazuje obrázek č. 8. V této zemi došlo v posledních třech letech k mírnému snížení hotovosti v oběhu, v roce 2018 se zastavila na úrovni 45 mld. NOK. Téměř celé snížení množství oběživa jde na vrub jednoho nominálu – bankovky 1000 NOK, která pravděpodobně není používána k běžnému placení.

V téže době se zvýšilo množství depozitních peněz, takže se celkově snížil poměr oběživa k agregátu M1.

Obrázek 8 Struktura oběživa v Norsku v počtu bankovek v mil. kusů

Zdroj: Norges Bank (2019), vlastní zpracování

Současně dochází k prudkému nárůstu plateb platebními kartami. Každý Nor zaplatí ročně více než 400 plateb platební kartou. Ještě více plateb provede některou z forem online bankovníctví. Norská centrální banka – Norges Bank (2019) to komentuje slovy: Blížíme se tedy k bezhotovostní společnosti? Hotovost bude v dalším období nadále používána, ale rozhodnutí o jejím denním používání je na Vás. Nicméně – Norges Bank je také jednou z těch centrálních bank, které zkoumají možnost zavedení e- peněz jako legálního platidla emitovaného centrální bankou, takže procesu vedoucímu k omezení hotovosti aktivně vychází vstříc.

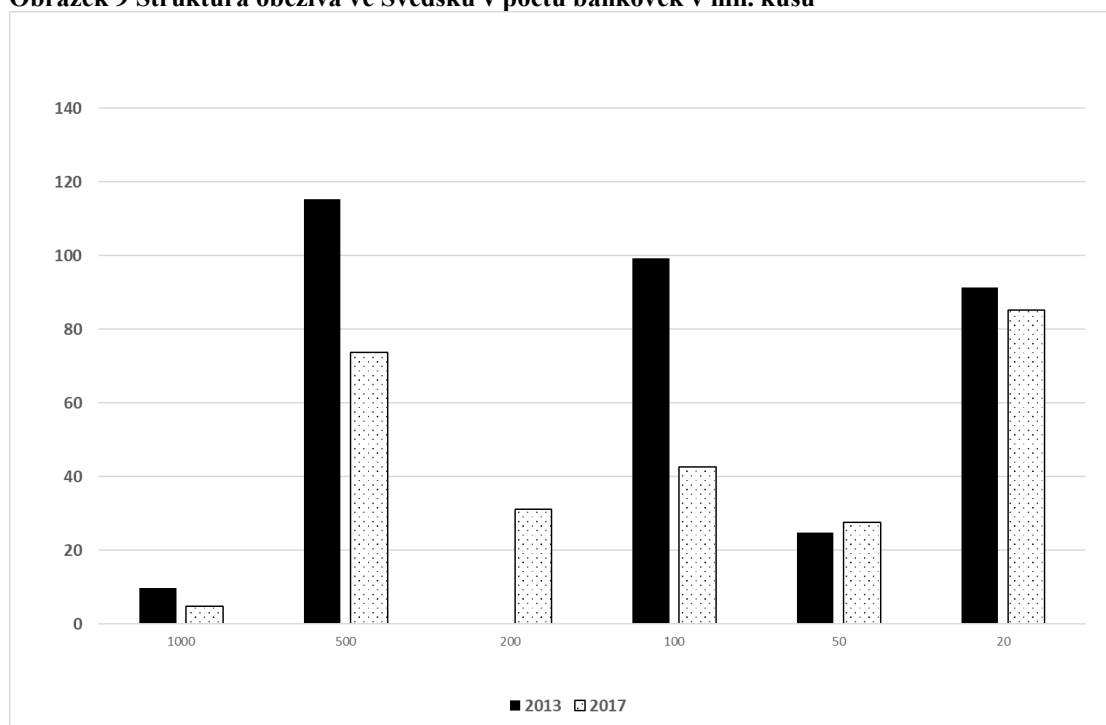
Velmi zajímavá situace se vytvořila v posledních letech ve Švédsku. Reálný obrázek o stavu hotovosti ve Švédsku podává obrázek č. 9. Od roku 2005 se objem oběživa snížil prakticky na polovinu, přičemž toto snížení bylo z počátku (cca do roku 2010) způsobeno prakticky pouze poklesem počtu bankovek nominálu 1000 SEK. Od roku 2015 se snižuje i množství obíhajících bankovek nominálu 500 SEK a 100 SEK, pouze částečně nahrazovaných nově zavedeným nominálem 200 SEK. V praxi se tato situace projevuje tím, že zejména na jihu Švédska ve velkých městských aglomeracích řada obchodů odmítá přijímat hotovost, což ovšem může přinášet negativní sociální dopady na některé skupiny obyvatelstva.

Švédská centrální banka zpracovává pravidelně průzkumy platebních preferencí (Sveriges Riksbank, 2018). Z posledního z nich vyšly zajímavé výsledky. Na otázku, kterou platební metodu použil korespondent v posledním měsíci byly odpovědi následující: hotovost 61 %, debetní kartu 93 %, kreditní kartu 31 %, Swish 62 %, kryptoměnu 0 %. Tento vývoj přitom hodnotilo v průzkumu pozitivně více než polovina dotázaných, zatímco 27 % mělo k němu velmi negativní postoj. V roce 2010 přitom hotovost použilo přes 90 % dotázaných, shodně jako debetní kartu. Zajímavostí je, že v roce 2014 využilo 9 % dotázaných k placení kryptoměny. Rapidní pokles využití hotovosti nastal v roce 2014 – v tomtéž roce začal být využíván systém Swish, který výrazným způsobem pomáhá eliminovat platbu hotovostí. Jde o systém založený na mobilní aplikaci, založený na P2P (person to person) technologii,

What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

který nepotřebuje ke svému fungování platební místa, funguje v reálném čase i o víkendech (pro zajímavost – jeho správu vykonává na dálku finská softwarová firma Tieto ze své ostravské pobočky).

Obrázek 9 Struktura oběživa ve Švédsku v počtu bankovek v mil. kusů

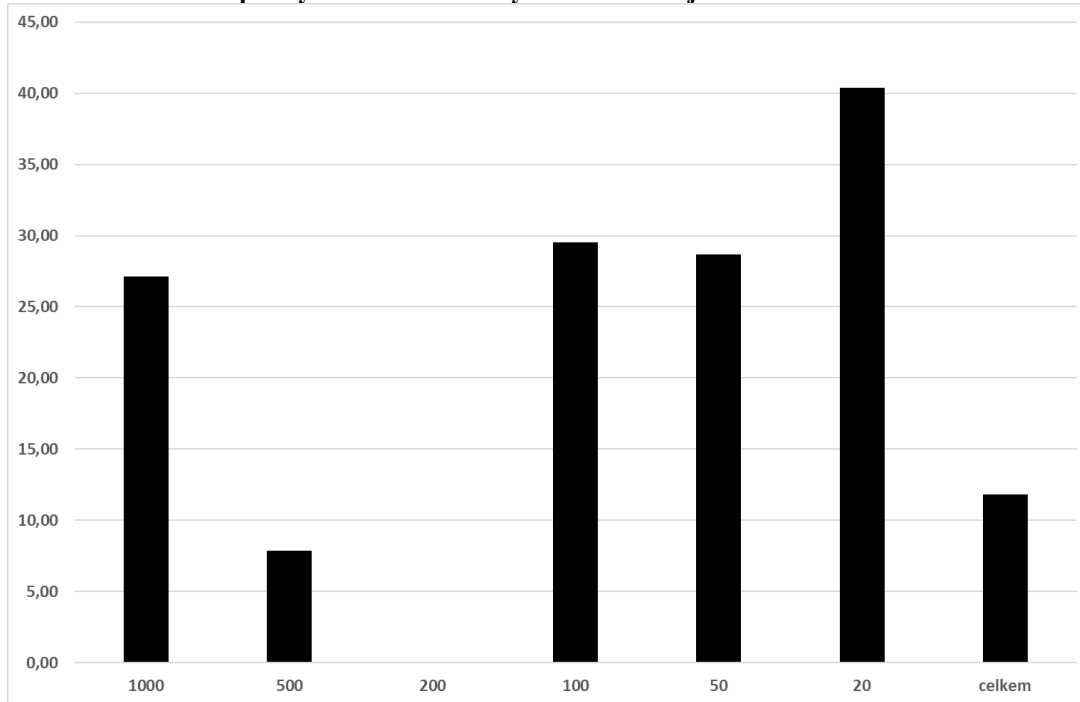

Zdroj: ECB (2019), vlastní zpracování

Švédská centrální banka (Sveriges Riksbank) reagovala na tento vývoj již cca před dvěma lety a zahájila práci na přípravě elektronického platebního prostředku nazývaného e-krona. Má jít o prostředek emitovaný a plně kontrolovaný emisní bankou, tedy o elektronickou verzi dnes oficiálně používaných bankovek a mincí ve fyzické podobě. Jak uvedl guvernér Sveriges Riksbank Stefan Ingves na svém vystoupení dne 6.11.2018, hotovost je ve švédské společnosti marginalizována (Ingves, 2018). Řada obchodů, kaváren, parkovišť, autobusových společností apod. již nepoužívá hotovost. Daně jsou placeny bezhotovostně, velké obchodní domy testují bezhotovostní prostředí. Hrozí reálná možnost, že centrální bankou vydávané peníze budou nahrazeny penězi emitovanými soukromými bankami. Další problém spočívá v tom, že karetní platby jsou ovládány zahraničními společnostmi. E-krona nahradí v bezhotovostní společnosti hotovost ve všech jejích funkcích. Velmi podobně hodnotila situaci ve svém vystoupení i viceguvernérka Sveriges Riksbank paní Cecilia Skingsley (Skingsley, 2018).

Na problém vývoje hotovosti ve Švédsku existuje ale i jiný pohled, poněkud provokativní, který ve svém blogu zveřejnil kanadský ekonom JP Konig. Nazval jej „Švédská zrada“ (Konig, 2019) a obviňuje v něm Sveriges Riksbank z toho, že přispěla svými kroky k prudkému poklesu hotovosti mezi roky 2012 a 2017. Podstata problému podle něj spočívá v tom, že na rozdíl od minulosti, kdy při výměně nového vzoru bankovek za staré ponechala Sveriges Riksbank větší dobu na provedení této výměny, tentokrát v době od 1 října 2015 do 30. června 2018 provedla kompletní výměnu všech bankovek a mincí za nové vzory, přičemž bankovka nominálu 1000 SEK, jejíž platnost byla ukončena v roce 2015 platila teprve od roku 2012. Při výměnách v letech 2015–2018 přitom vždy platil souběh platnosti starých a nových bankovek devět měsíců a poté bylo staré bankovky možno vyměnit v bankách pouze po dobu dalšího roku. Po tomto termínu je možné bankovky vyměnit, ale už za jen za poplatek a pouze

Obrázek 10 Podíl neplatných bankovek na vykazovaném objemu oběživa ve Švédsku v roce 2017 v %

Zdroj: ECB (2019), Sveriges Riksbank (2019), vlastní zpracování

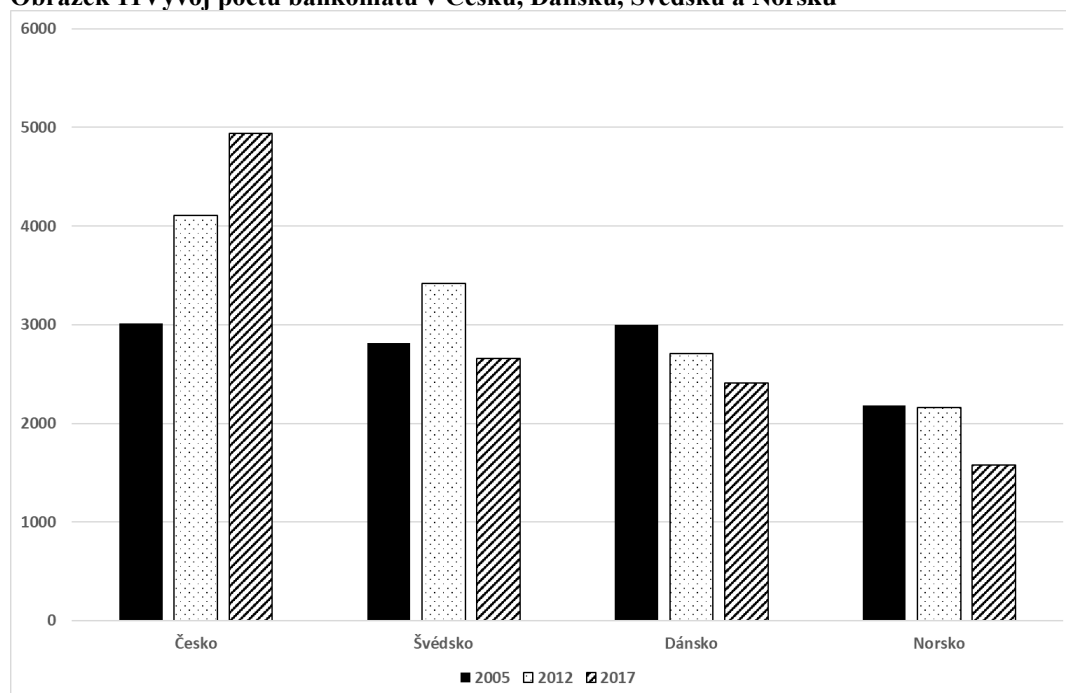
ve Sveriges Riksbank. Vliv stahování bankovek z oběhu na výši oběživa potvrzuje obrázek č. 10, na kterém je vidět, jaké množství oběživa je ve Švédsku v roce 2018 tvořeno bankovkami, které jsou ve statistice Sveriges Riksbank vykázány jako neplatné („položka "neplatné bankovky" zahrnuje bankovky, které na konci roku 2013 přestaly být zákonným platidlem, a to do konce června 2016 a do konce června 2017“), ale ve statistice ECB jsou vykázány jako součást oběživa. Autor tohoto článku nechce tento postup hodnotit, ani nepřijímá názory zveřejněné na internetu bezhlavě za svoje. Faktem ovšem je, že pokud je běžný občan postaven před opakovanou výměnu bankovek, přičemž na výměnu již neplatných má (na naše domácí poměry a zřejmě i na dříve platné zvyky ve Švédsku) relativně málo času, nepřispívá to k jeho důvěře v hotovost a (zejména pokud má jinou alternativu), uloží si peníze do banky a používání hotovosti podvědomě omezí. Švédům toto rozhodování zjevně usnadnil z tohoto pohledu skvěle načasovaný nástup systému Swish.

IV. Některé další faktory týkající se výše oběživa

Vývoj oběživa ve skandinávských státech v porovnání s českou realitou lze dokumentovat ještě dvěma statistikami, které jsou zobrazeny v obrázcích č. 11 a 12. První z nich dokumentuje vývoj počtu bankomatů v jednotlivých státech od roku 2005 do roku 2017, druhý dokumentuje totéž, pokud jde o elektronické platební terminály používané pro zúčtování platebních karet v retailových obchodech, restauracích, čerpacích stanicích apod. Pokud jde o bankomaty, je z grafu zcela zřejmý naprosto rozdílný přístup bank, obchodníků a zákazníků ve Skandinávii a v naší republice. Zatímco pro celý sever Evropy je typické rychlejší či pomalejší snižování oběživa, resp. jeho stagnace, což se promítá i do potřeby rozvíjet síť zařízení používaných k výdeji hotovosti, v Česku jsme stále svědky

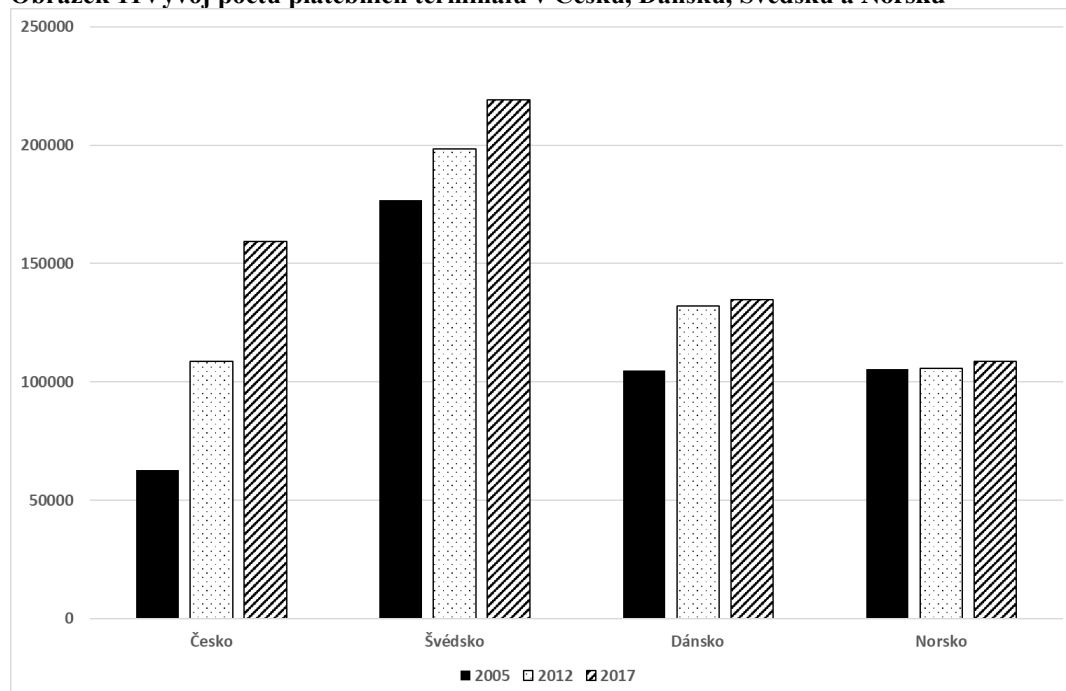
What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

Obrazek 11 Vývoj počtu bankomatů v Česku, Dánsku, Švédsku a Norsku

Zdroj: ECB (2019), Norges Bank (2019), vlastní zpracování

Obrazek 11 Vývoj počtu platebních terminálů v Česku, Dánsku, Švédsku a Norsku

Zdroj: ECB (2019), Norges Bank (2019), vlastní zpracování

extenzivního rozvoje všeho, co s hotovostí souvisí. Pokud jde o elektronické platební terminály, je zřejmé, že v Norsku a Dánsku již došlo k nasycení trhu, zatímco ve Švédsku je po růstu tohoto způsobu placení dosud neuspokojená poptávka. Česká republika intenzivně dohání zpoždění, ke kterému došlo pro opožděný nástup nových platebních technologií, pro které se základní infrastruktura vytvořila teprve na přelomu století, tedy v době, kdy již obdobná zařízení na západ a sever od našich hranic bez problému fungovala. K interpretaci posledních dvou grafů je třeba přistupovat s vědomím rozdílné velikosti popisovaných ekonomik; pro dokumentaci trendů vývoje jsou ale dostačující.

Při úvahách o možném dřívějším či pozdějším příchodu bezhotovostní společnosti je třeba vzít v potaz nejen ekonomická, ale i sociální hlediska. Jedno z nich již bylo zmíněno a lze jej obecně formulovat takto: Jsou na zrušení hotovosti připraveni všichni členové společnosti? Donedávna se touto otázkou nebylo třeba zabývat. Platební karty, elektronické bankovníctví a další novinky byly obecně přijímány jako výdobytek moderní doby a nikoho nenapadlo, že by mohly přinést jakoukoliv hrozbu nikoliv ve smyslu technickém, ale sociálním. Situace v Česku je jednoduchá. Hotovost je zákonné platidlo a obchodník je povinen ji přijímat bez výjimky. Navíc obyvatelstvo u nás v mnohem větší míře, než na severu Evropy podporuje hotovostní platby, o podnikatelích, kteří se potýkají se špatnou platební morálkou nemluvě. I v Česku se vyskytly ojedinělé případy, kdy organizátoři některých aktivit chtěli hotovost vyloučit, vždy se ale našlo řešení, které vyhovělo zákonu i organizátorům. Situace ale není stejná všude. Např. ve Spojených státech záleží na dohodě a pokud to není vyžadováno konkrétním federálním zákonem, nemusí obchodník hotovost přijmout. Situace ve Švédsku byla popsána v předchozí kapitole – na jedné straně poměrně silně zastoupená část obchodníků, kteří podporováni bankami přechází na bezhotovostní stav, který jim šetří náklady a kteří jsou podporováni mladou generací, která si život bez hotovosti dokáže představit, na druhé straně čtvrtina obyvatelstva, reprezentovaná starší generací a venkovským obyvatelstvem, která považuje tento stav za nepřijatelný.

V. Závěr

Hotovost je fenomén, který existuje a ovlivňuje náš život mnoho staletí zpět a zřejmě bude náš život ovlivňovat ještě poměrně dlouhou dobu. Provedená srovnání a zároveň citace některých dříve provedených průzkumů prokázala, že ve značné části světa bude tato doba opravdu delší, než někdo předpokládá a prognózuje. Pro zrušení hotovosti existuje řada argumentů, které ale mnohdy nepřihlíží k reálným okolnostem. Je zřejmé, že rozhodnutí, jakým bylo zastavení emise bankovky o nominálu 500 EUR mají racionální základ a nelze proti nim nic namítat. Je otázkou, zda podobnému opatření přistoupí jiné centrální banky, ale podle dostupných zdrojů to není příliš pravděpodobné. Je pravda, že situace v některých severských státech a zejména ve Švédsku se v posledních letech poměrně dramaticky změnila. V roce 2015 bylo možné přijímat zcela opačné závěry, než je nutné přijmout dnes. Švédsko je v situaci, která, ať již k ní přispělo cokoli, vyvolává potřebu centrální banky reálně uvažovat o vytvoření nástroje, který v blízké budoucnosti doplní hotovost a v budoucnosti vzdálenější ji může nahradit. Pokud jde o ostatní hodnocené země, není situace tak napjatá. Zvyklosti v části eurozóny jsou velmi podobné zvyklostem v Česku, situace ve Švýcarsku a USA je velmi podobná, pokud jde o využívání jejich měny jako rezervní měny v celosvětovém měřítku, a proto lze přijmout závěr, že všechny další hodnocené ekonomiky jsou připraveny nastartovat proces posunu k „less – cash“ ekonomice (první z nich asi Norsko), o plně „cashless“ společnosti ale ještě dlouhou dobu nebude možné hovořit.

Literatura

Asenmacher, K., Seitz, F., Tenhofen, J. (2017). The use of large denomination banknotes in Switzerland, *Deutsche Bundesbank Cash Conference* dostupné z <https://www.bundesbank.de/en/service/dates/international-cash-conference-2017--634880> (30. 06. 2019).

Esselink, H., Hernandez, L. (2017). The use of cash by households in the euro area. *European Central Bank*. Dostupné z <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op201.en.pdf?f3670de4c470a5361c8b3e250d656699> (30. 06. 2019).

European Central Bank (2017). *Estimation of euro currency in circulation outside the euro area*. Dostupné z

What is the Future of Cash:
Can We Do Without It in the Near Future?

[https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/estimating_eur_in_circulation_outside_the_euro_ar
ea-201704.en.pdf?3e071387076bdc42ab0a55b0819d58b2](https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/estimating_eur_in_circulation_outside_the_euro_area-201704.en.pdf?3e071387076bdc42ab0a55b0819d58b2) (30. 06. 2019).

Ingves, S. (2018). *The e-krona and the payments of the future* Dostupné z <https://www.riksbank.se/en-gb/press-and-published/speeches-and-presentations/2018/ingves-the-e-krona-and-the-payments-of-the-future/> (30. 06. 2019).

Judson, R. (2017) The Death of cash? Not So Fast: Demand for U.S. Currency at Home and Abroad. *Deutsche Bundesbank Cash Conference* dostupné z <https://www.bundesbank.de/en/service/dates/international-cash-conference-2017--634880> (30. 06. 2019).

Koning, J.P. (2018). *Moneyiness: Swedish betrayal* Dostupné z <https://jpkoning.blogspot.com/2018/12/swedish-betrayal.html> (30. 06. 2019).

Norges bank (2019). *Knowledge bank*. Dostupné z <https://www.norges-bank.no/en/knowledge-bank/money-and-payment-system/how-are-payments-made/> (30. 06. 2019).

Sands, P. (2017). The Dark Side of Cash, *Deutsche Bundesbank Cash Conference* dostupné z <https://www.bundesbank.de/resource/blob/634942/70c7499311f3dc1476e8bb7e215c5d43/mL/2017-04-24-sands-data.pdf> (30. 06. 2019).

Skingsley, C. (2018). *Considerations for a cashless future* Dostupné z <https://www.riksbank.se/en-gb/press-and-published/speeches-and-presentations/2018/skingsley-considerations-for-a-cashless-future/> (30. 06. 2019).

Sveriges Riksbank (2018). *Payment patterns* Dostupné z <https://www.riksbank.se/globalassets/media/statistik/betalningsstatistik/2018/payments-patterns-in-sweden-2018.pdf> (30. 06. 2019).